

Apostolische Successie: "Bijbels" of niet?

Timotheüs, Titus, Clemens, Ignatius

De vroegste kerk was overtuigd van de realiteit en het belang van apostolische successie. Protestanten wijzen deze gedachte af; ze moeten wel want die hebben tijdens de Reformatie gekozen voor een beslist andere kerkstructuur.

Apostolische successie is de ononderbroken overdracht van het bisschopsambt (het episcopaat), waarop de Kerk en haar hiërarchische structuur zijn gebaseerd. Deze overdracht vindt plaats via de bisschopswijding en wordt beschouwd als een lijn die teruggaat tot de eerste apostelen. Binnen de Rooms-Katholieke Kerk en de Oosters-Orthodoxe traditie waarborgt de apostolische successie de rechtstreekse overdracht van de sacramentele bevoegdheden die de apostelen van Jezus Christus ontvingen. Daarom wordt het huidige bisschopscollege gezien als de voortzetting van het oorspronkelijke apostelcollege; voor deze kerken is dit de betekenis van de woorden uit de geloofsbelijdenis dat we geloven in één heilige, katholieke, apostolische kerk.

De successie wordt gezien als voorwaarde voor de viering van de sacramenten (zoals de eucharistie) op een geldige en door Christus ingestelde manier. Het is ook de basis voor de wijding van priesters en diakenen in de kerk. Het wordt ook gezien als de garantie voor een juiste

geloofsoverdracht van generatie op generatie. Dat laatste werkt alleen als de bisschoppen zich aan het leergezag van bisschoppen uit het verleden en aan elkaars gezag onderwerpen en geen eigen theologische weg inslaan.

Veel protestantse kerken hechten niet aan het concept, en verzetten zich eerder tegen het idee. Ze hebben immers in de tijd van de Reformatie juist gebroken met de bisschoppen die de successie garandeerden. Met hun leer van Sola Scriptura heeft de geschiedenis van de kerk voor hun een andere betekenis dan voor wie hecht aan Apostolische Successie.

1. Timotheüs en Titus als voorbeelden

Laten we beginnen met de bijbel. Opvallend is dat protestanten doorgaans hun 'laagkerkelijken' visie in de bijbel menen terug te vinden, terwijl Rooms-Katholieken eerder hun kerkvisie menen aan te treffen. Ik ga nu niet alle teksten nalopen die dit thema raken, maar beperk me tot wat gegevens uit de brieven van Paulus aan Timotheüs en Titus. Als de vroege kerk niet twijfelde aan het auteurschap van de apostel Paulus van de brieven die wij nu 1 en 2 Timotheüs en Titus noemen, waarom zou ik het dan doen? Omdat het Grieks dat de schrijver gebruikt hier en daar wat anders klinkt dan in eerdere brieven van Paulus? Als ik lees hoe ik 20 jaar geleden schreef dan moet ik blijkbaar ook besluiten dat ik mezelf niet meer ben vandaag de dag. Ik ga dus gewoon uit van het auteurschap van Paulus.

Timotheüs en Titus waren kerkleiders die werden aangesteld door de apostelen om op hun beurt weer andere leiders aan te stellen. In de brieven aan Timotheüs en Titus legt Paulus de nadruk op hun taak om betrouwbaar leiderschap aan te stellen en op te leiden om het bewaren van de leer en het leven van de kerk. Hier was duidelijk sprake van een hiërarchische relatie. Paulus geeft allerlei opdrachten aan de twee kerkleiders, die vervolgens in zijn opdracht weer anderen moeten aanstellen. Hier is geen sprake van kerkenraden of synodes, of democratische besluiten. Je kan dit moeilijke inpassen in een laagkerkelijk bestuursschema.

Aan Titus schreef Paulus een duidelijke opdracht die op hiërarchie duidt, met als belangrijk doel het bewaren van de apostolische leer. Paulus had Titus op Kreta achtergelaten om kerkelijk leiderschap te installeren:

St Titus Kathedraal op Kreta

Om die reden heb ik u op Kreta achtergelaten, opdat u verder in orde zou brengen wat nog ontbrak, en van stad tot stad ouderlingen (Gr: *presbyteroi*, 'priesters') zou aanstellen, zoals ik u opgedragen heb.

Zo iemand moet onberispelijk zijn, de man van één vrouw, gelovige kinderen hebben, die niet te beschuldigen zijn van losbandigheid of opstandigheid. [...] iemand die zich houdt aan het betrouwbare woord, dat overeenkomstig de leer is, zodat hij bij machte is anderen te bemoedigen door het gezonde onderwijs en ook de tegensprekers te weerleggen. (Titus 1.5,7,9)

Titus moest dus *presbyteroi* aanstellen. Van kerkenraden of democratische processen is geen sprake. In de brieven van Timotheüs zien we hetzelfde. De brief van Paulus aan Timotheüs wijst op een duidelijk hiërarchische structuur van de kerk in die tijd. Paulus gaf opdrachten aan Timotheüs, en Timotheüs moest weer opdrachten geven aan de leiders in de gemeente. Woorden als 'gebieden' en 'opdracht geven' komen regelmatig voor.

Paulus zelf had de zeggenschap over de gemeente waar Timotheüs diende, maar hij gaf Timotheüs opdracht om allerlei instructies te geven in die gemeente zolang Paulus er zelf niet was (1 Timotheüs 3.14-15, 4.6). Timotheüs was door handoplegging voor zijn taak aangesteld (1 Timotheüs

1.18). Hij moet bepaalde mannen in de gemeente gebieden om geen verkeerde leerstellingen te verkondigen (1 Timotheüs 1.3, 4.11). Paulus gaf hem opdracht om te regelen hoe in de gemeenten moest worden gebeden (1 Timotheüs 2.1-2), hoe vrouwen zich moesten gedragen (1 Timotheüs 2.9-15) en hoe leiders zich moeten gedragen in de gemeente (1 Timotheüs 3.1-13). Timotheüs moest leiding geven aan oude mannen (*presbyteroi*), jonge mannen, oude vrouwen en jonge vrouwen (5.1-16); hij moest omgaan met klachten tegen de oudsten (*presbyteroi*, 5.17-20) en kreeg gedragsregels voor handoplegging (1 Timotheüs 5.22). Zijn voornaamste taak was het lezen van de Schrift in het openbaar, preken, en onderwijzen, wat blijkbaar zijn gave was (1 Timotheüs 4.13-15).

Ik denk dat deze relatie van Paulus met en de opdrachten die hij gaf aan Titus en Timotheüs duidelijk maken dat sprake was van hiërarchie. Paulus gebod Titus en Timotheüs, en die geboden op hun beurt weer een nieuwe generatie leiders. Daarbij ging het om het behoud van de levensstijl en de leer die de apostelen van Christus hadden geleerd.

Als je bent gepokt en gemazeld in een protestantse manier van bijbellezen, zijn bovengenoemde zaken je misschien nooit opgevallen. En we lezen in het Nieuwe Testament geen expliciete theologie over apostolische successie. We lezen ook geen uitgewerkte theologie over de godheid van Christus, hoe een mens behouden wordt, en veel andere zaken die we van groot belang achten. De vraag die we ons moeten stellen is: "hoe hebben de apostelen het leven van de kerk en het kerkelijk leiderschap georganiseerd, en waarom hebben ze dat zo gedaan." Een uitgewerkte

theologie over dit thema vind je niet in het Nieuwe Testament, maar op grond van allerlei uitspraken kan je wel een indruk krijgen van hoe de kerk van toen werd georganiseerd. En een duidelijke hiërarchische benadering past uitstekend bij het thema van apostolische successie, maar geheel niet bij een theologie van een 'platte' of 'laagkerkelijken' structuur van de kerk. Als ik ongelijk heb met deze manier van kijken naar hoe Paulus omging met de generatie van kerkelijke leiderschap na hem, dan zal je in de vroege kerk - in de tientallen jaren na de tijd van het nieuwe testament - vast zien hoe in de jonge gemeente leiders werden gekozen uit de eigen gelederen, hoe dit 'democratisch' gebeurde, en dat van een apostolische successie (leiders die hun eigen opvolgers uitkiezen en aanstellen) geen sprake was. Echter, de allereerste christelijke geschriften na het nieuwe testament bevestigen nu juist heel expliciet duidelijk dat de vroege kerk wel degelijk uitging van apostolische successie als de correcte leiderschapsstructuur.

2. Eerste brief van Clemens (96 nChr.)

We beginnen met de brief van Clemens van Rome, geschreven aan de gemeente in Korinthe rond het jaar 96 nChr. Van 92 tot 101 was Clemens bisschop (Gr: *episkopos*, 'opziener') in Rome. Clemens heeft Petrus en Paulus nog gekend en was dus een man die met een zeker gezag kon spreken over het onderwijs van die apostelen. De (eerste) brief van Clemens werd in de eerste eeuwen van de kerkgeschiedenis vaak met grote instemming vermeld, en in Egypte werd het lange tijd zelfs als onderdeel van de canon van het Nieuwe Testament behandeld. De brief verdween echter geleidelijk uit beeld, toen de wereldkerk gezamenlijk besloot het niet tot heilige schrift te rekenen. In de 16de eeuw werden gedeeltes herontdekt. Pas in 1875 werd een complete versie gevonden.

Clemens schrijft aan de gemeente in Korinthe omdat die gemeente, of in elk geval een deel ervan, tegen hun eigen ouderlingen (*presbyteroi*) in opstand was gekomen. Clemens noemt dat een 'verschrikkelijke en onheilige schande' (I Clemens 1). Hij benadrukt de noodzaak voor een christen om in harmonie te leven, en gehoorzaamheid aan de *presbyteroi* is daar een onderdeel van. Jaloezie beschouwt Clemens als de zeer kwalijke oorzaak van het concrete schisma, en van heel veel ander kwaad in de wereld (I Clemens 4-6).

Clemens citeert opvallend veel uit de bijbel van die tijd: dat was wat wij nu het Oude Testament noemen. Hij citeert bovendien ook uit veel brieven die later in het Nieuwe Testament terecht kwamen. Hij maakt geen onderscheid tussen de woorden van het Oude Testament, uitspraken van Jezus, en de brieven van de apostelen. Die hebben allemaal gezag als Woord van God, gesproken door de Heilige Geest (I Clemens 13.1-4). Clemens zegt: "Onthoud dat daarin niets verkeers of onwaars is geschreven" (I Clemens 45.3).

Opvallend in de brief van Clemens is zijn visie op het leiderschap en op apostolische successie. In I Clemens 42 zegt hij:

De apostelen ontvingen het evangelie voor ons van Jezus Christus, en Jezus de Christus werd door God gezonden. Dus Christus is van God, en de apostelen zijn van Christus; beiden kwamen ze in de juiste (volg)orde door de wil van God. [...] En terwijl [de apostelen] van land tot land en van stad tot stad preekten, stelden ze hun eerste bekeerlingen aan [...] om *episkopoi* (opzieners of bisschoppen) en diakenen te zijn van de toekomstige gelovigen.

Interessant is dat Clemens het nodig vindt om aan te tonen dat de instelling van bisschoppen en diakenen geen vernieuwing was, maar iets wat al eerder in de Schriften was aangekondigd (I Clemens 42.5). Dat is logisch als je wilt aantonen dat verzet tegen die leiders verkeerd is. In I Clemens 44 zegt hij:

En onze apostelen wisten door onze Heere Jezus Christus dat er strijd zou komen over het ambt van *episkopos*. Daarom, omdat hen volledige voorkennis was gegeven, hebben ze diegenen aangesteld die ik hiervoor noemde, en daarna hebben ze de opdracht toegevoegd, dat als die zouden overlijden, andere bekwame mannen hen in hun bediening (Gr: *leitourgia*) zouden opvolgen. Diegenen dus die door hen zijn aangewezen, of daarna door andere eerbare mannen (met de instemming van de hele kerk) [...], die mannen zijn volgens ons dus onterecht uit hun bediening verwijderd. We zijn niet schuldig aan een kleine zonde als we hen uit het ambt van *episkopos* ontslaan die op een vlekkeloze en heilige manier de gaven hebben geofferd.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α.

Η ἐκκλησία τῷ Θεῷ ἡ ἡρώ-
υσατα Ρώμῃ, τῇ ἐκκλησί-
ᾳ ὃ Θεὸς παρῆκεν Κλέ-
μου, καλοῖς ἡγαγεμένοις ἐκ
ἐκκλησίας Θεοῦ, διὰ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χάρις ὑ-
μῖν ὃ εἶρη καὶ πνεῦμα ἀπο-
λοῦσιν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἁγίᾳ
δοξαίῃ, ἐφ' ἡμῖν ἰδύς, ὃ ἐστὶ
ἀλλήλου. Διὰ γινόμενης ἡμῶν
συμφερέας καὶ σωτηρίας, ὡς
ἀδελφοὶ* βρεθόμενοι δι' ἡμῶν
ἐπιτροφωμένοι καὶ, ὡς
ἡμῖν ἐπιτρέψωμεν καὶ ὑμῖν
C

DEI Ecclesia quae Ro-
mae peregrinatur,
Ecclesiae Dei quae
Corinthe diversatur, voca-
tis & sanctificatis voluntate
divina, per Dominum no-
strum Iesum Christum.
Gratia vobis & pax ab om-
nipotentis Deo per Iesum
Christum, in vobis singu-
lis, & mutuo erga vos in-
vicem multiplicetur. Propter
calamitates & casus ad-
versos qui nobis accide-
runt, Fratres dilecti, postu-
latis vestris, tardius nos a-
nimum adiecisse veremur,
& seditioni impiae ac dete-
standae,
C

Een paar tussentijdse conclusies:

1. Het lijkt of Clemens geen onderscheid maakt tussen de termen *presbyteros* en *episkopos*. Gaat het bij hem om hetzelfde ambt? Dit is niet duidelijk uit deze brief. Ik ga daar nu niet verder op in.
2. Clemens benadrukt het belang van het kerkelijk leiderschap in Korinthe door te onderstrepen dat er sprake is van opvolging. God zond Jezus, Jezus zond de apostelen, de apostelen stelden de daarop volgende generatie leiders aan, en die stelden hun opvolgers aan.
3. Clemens gaat met die opvolging om als een door God gewilde benadering van leiderschap.
4. Hij zegt dat de kerk het met de aanstelling van de leiders eens was. Misschien werd hun formele of informele instemming gevraagd als een nieuwe kerkleider werd aangesteld, we weten dit niet.

Stel nou dat Clemens ongelijke had, en dat de apostelen nooit opdracht tot deze hiërarchische benadering hadden gegeven. Hoe zou de gemeente in Korinthe dan hebben gereageerd? Dan was het voor de scheuringmakers erg makkelijk om de vermaning naast zich neer te leggen. "Clemens, we weten uit de mond van de apostelen dat die geloofden in een niet-hiërarchische kerkstructuur!"

Clemens gebruikt natuurlijk zijn sterkste argument - iets waar de gemeenteleden niet aan konden twijfelen. Zowel in Rome als in Korinthe leefden in het jaar 96 nChr. nog veel mensen die de apostelen hadden gekend.

Nog een paar opmerkingen over wat Clemens schrijft:

1. Om aan te tonen dat gemeenteleden zich harmonieus in het lichaam, de kerk, moeten voegen, dus ook onderdanig aan de leiders, vergelijkt Clemens dit met de tempeldienst van Israel waarbij alles in orde moest gebeuren. Hij noemt de offers, de dienst in de tempel in Jeruzalem, etc. Hij doet dat in de tegenwoordige tijd. Waarschijnlijk is dat om de eredienst waarvan een ieder afwist, helder voor de geest te halen, niet om te suggereren dat dit nog steeds plaatsvond en de brief dus van voor het jaar 70 zou dateren, hoewel sommigen dit suggereren (I Clemens 40-41).
2. De gemeente in Korinthe moet "aandacht geven aan de glorieuze en eerbiedwaardige regel en standaard van onze traditie" (I Clemens 4.2). Die traditie lijkt te duiden op de formele overlevering van het vroeg-christelijke geloof.
3. Vrede en harmonie worden zeer hoog geacht als na te streven doelen, en lijken sterk te maken te hebben met orde. Dit lijken me deugden die wel sterk Romeins klinken (Zie I Clemens 19.2-21.4). Ze waren in de situatie waarover Clemens schrijft, het schisma, natuurlijk ook zeer zinvol om te benadrukken.
4. Clemens heeft een verwachting van een toekomstige opstanding, waarvan Jezus de eersteling was. Daarbij lijkt hij naar 1 Korinthe 15 te verwijzen (I Clemens 24.1). Als voorbeelden voor het concept van opstanding wijst Clemens op de regelmatigheid van de seizoenen, dag en

nacht, en het zaad dat in de aarde valt en tot een oogst wordt. Hij noemt als voorbeeld ook het verhaal van de Feniks (I Clemens 24-25).

Is het dan een te grote en te wonderlijke gedachte dat de Schepper van alle dingen hen uit de doden doet opstaan die hem hebben gediend in heiligheid en in de zekerheid van een goed geloof? [...] God is trouw aan zijn beloften. [...] Hij zal niet liegen. (I Clemens 26.1, 27.1-2).

Clemens spreekt ook over onsterfelijk leven en een toekomst die beter is dan wat de mens zich kan voorstellen (I Clemens 34.8-35.2). Hij spreekt ook over het Koninkrijk van Christus dat nog komen moet, en dat er een goede dag komt waarop mensen uit hun graven zullen opstaan (I Clemens 50.4)

De scheuringmakers moeten niet denken dat ze hoop hebben (I Clemens 57.2). Radicale aanhangers van het preterisme moeten uitleggen hoe het kan dat Clemens al deze dingen gelooft, als dit allemaal in werkelijkheid moet worden gezien in de context van de val van Jeruzalem in 70 nChr. O wacht, dan zullen ze deze brief net voor de val van Jeruzalem dateren? 5. Clemens ziet de kerk als het erfdeel van God, en citeert verzen over Israël die hij op de kerk toepast (I Clemens 29.1-30.1).

3. Zeven brieven van Ignatius (110 nChr.)

Ik haal tenslotte het getuigenis van Ignatius erbij. Ignatius (ca. 30/50-110 nChr.) was de derde bisschop van Antiochië in Syrië. Eusebius (ca. 263-339), kerkhistoricus en bisschop van Caesarea in Palestina noemt hem de derde bisschop van Antiochie, na Petrus en Evodius. Naar alle waarschijnlijkheid heeft Ignatius nog aan de voeten gezeten van de apostel Johannes in Efeze. Dat maakt hem iemand met kennis uit de eerste hand over hoe de apostelen over leiderschap van de kerk dachten.

We weten niet veel van Ignatius. Hij werd in elk geval gearresteerd in Antiochië en werd door een detachement van 10 soldaten naar Rome gebracht voor zijn executie. Dit gebeurde ongeveer in het jaar 110 naChr. De reis vanuit Syrië ging door het huidige Turkije via de noordelijke Romeinse 'snelweg'. Die liep via Philadelphia en Smyrna. Ignatius werd vervolgens via Filippi naar Rome gebracht. Daar is hij ter dood gebracht. Tijdens zijn reis kreeg Ignatius in elke stad waar hij kwam, bezoek van een delegatie van de kerk in die stad; hij schreef aan al die kerken briefjes, die ons mooi inzicht geven in die vroege kerken.

Ignatius heeft het in zijn brieven heel veel over de bisschop, de raad van priesters, en de diakenen; dat was in de kerken die hij aanschreef de vorm van kerkbestuur. Ik geef hier een uitgebreide samenvatting van wat Ignatius over dit thema schrijft.

Ignatius is blij met de situatie in de kerk van Magnesia, want de priesters onderwerpen zich aan hun bisschop "als aan de Vader van Jezus Christus, de bisschop van allen." (Magnesia 3.1) En van de diaken Zotion uit

Magnesia zegt Ignatius dat die "is onderworpen aan de bisschop als aan de genade van God, en aan de raad van priesters als aan de wet van Jezus Christus" (Magnesia 2). Dit maakt duidelijk dat de sprake was van een eenhoofdig leiderschap van de bisschop, dat de priesters hem dienden, en dat de diakenen ten dienste van bisschop en priesters stonden.

Ignatius vertelt aan deze leiders in Magnesia: "Doe alles in goddelijke harmonie, de bisschop die voorziet in de plaats van God, en de priesters in de plaats van de raad van de apostelen, en de diakenen, die me bijzonder dierbaar zijn, omdat aan hen het dienen van Jezus Christus is toevertrouwd" (Magnesia 6.1). Aan die gemeente schrijft hij: "Onderwerpt u aan de bisschop en aan elkaar, zoals Jezus Christus in het vlees aan de vader onderworpen was, en zoals de apostelen dat waren aan Christus en aan de Vader" (Magnesia 13.2).

De gemeente moet unaniem en harmonieus zijn (Efeze 4.2). Om dat te bereiken schrijft Ignatius de kerken dat ze hun leiderschap moeten gehoorzamen: "Let op de bisschop, de raad van presbyters, en de diakenen" (Philadelphia 7.1). Een goede navolger van Christus onderwerpt zich aan zijn bisschop, want hij moet die beschouwen "als de Heer zelf" (Efeze 6.1). De noodzaak van onderwerping geldt niet alleen aan de bisschop, maar ook aan de priesters en diakenen. Ignatius verwacht dat de gelovigen "samengevoegd zijn in verenigde gehoorzaamheid en onderworpen aan de bisschop en de raad van presbyters" (Efeze 2.2).

Van de Kerk in Tralles zegt Ignatius dat die was onderworpen aan hun bisschop "als aan Jezus christus" (Tralles 2.1). Zo kan ik doorgaan met tientallen citaten uit deze zeven betrekkelijk korte briefjes, die laten zien dat gehoorzaamheid aan bisschop, presbyters en diakenen de norm was, maar het zou u maar vervelen als ik alles ga citeren. De briefjes zijn het alleszins waard om zelf te lezen.

Ignatius zegt ook wat het belang is van deze harmonie en onderwerping. Aan de Kerk in Philadelphia schrijft hij dat hij wenst dat ze "één [zijn] met de bisschop en de priesters en de diakenen die met hem zijn, die zijn

aangesteld door het gemoed van Jezus Christus en die Hij, in overeenstemming met zijn wil, veilig heeft vastgesteld door zijn Heilige Geest" (Philadelphia, aanhef). Deze onderwerping aan de leiders, en aan de bisschop in de eerste plaats, is wat Ignatius betreft het voornaamste tegengif tegen ketterij en verdeeldheid in de Kerk: "Vlucht voor verdeeldheid en valse leer; waar de herder is, daar volgen de schapen" (Philadelphia 2.1) Die herder is de bisschop. "Doe niets zonder de bisschop. Bewaak je lichamen als de tempel van God. Heb de eenheid lief. Vlucht van verdeeldheid. Wordt navolgers van Jezus Christus, zoals Hij dat is van zijn Vader '(Philadelphia 8.1).

In Philadelphia is geen dwaalleer want:

[...] allen die aan God en Jezus Christus toebehoren zijn met de bisschop, en allen die zich bekeren en de eenheid van de Kerk binnentreden zullen aan God behoren, zo dat ze leven in overeenstemming met Jezus Christus. Laat u niet misleiden, broeders en zusters; als iemand een scheuringmaker volgt, dan zullen die het koninkrijk van God niet beërven. Als iemand vreemde ideeën heeft, maken ze zich daarmee los van het lijden [van Christus] (Philadelphia 3.2-3)

Ziet er daarom op toe deel te hebben in de ene Eucharistie (want er is één vlees van onze Heer Jezus Christus, en één beker die leidt tot eenheid door zijn bloed; er is één altaar, net zoals er één bisschop is, samen met de raad van priesters en de diakenen, mijn mede dienstknechten (Philadelphia 4).

De bisschop met zijn medeleiders en de Eucharistie die ze vieren zijn dus het hart van kerkelijke eenheid. Die Eucharistie was overigens precies een aspect van meningsverschillen met de Docetistische ketteren die Ignatius bestreed in deze briefjes. Die Docetisten waren een gnostische beweging die de lichamelijkeheid van Jezus ontkenden, want in hun ogen was ware geestelijkheid en alles wat met God samenhang, onlichamelijk. Dat zorgde

ook voor hun verzet tegen de eucharistie. Aan de gemeente in Efeze schrijft Ignatius over het belang van de Eucharistie:

Zo iemand niet in het heiligdom is, dan ontbreekt hem het brood van God. Want als het gebed van twee of drie al zulke kracht heeft, hoeveel te meer dat van de bisschop samen met hele kerk. Wie dus niet samenkomt met de gemeenschap, toont daarmee zijn arrogantie [...] Laten we daarom voorzichtig zijn dat we de bisschop niet tegenstaan, opdat we God gehoorzamen (Efeze 5.2-3).

Doe er daarom alles aan om vaker bijeen te komen voor Eucharistie [het woord betekent dankzegging] aan God en tot zijn lof. Want als u vaak samenkomt worden de machten van satan omvergeworpen en zijn vernietigingskracht wordt tenietgedaan door de unanimiteit van uw geloof. (Efeze 13.1)

U allen, [...] komt bij elkaar [...] opdat u de bisschop en de raad van priesters zult gehoorzamen met een onverstoord gemoed, brekende het ene brood dat het medicijn voor onsterfelijkheid is, het tegengif dat we nemen omdat we niet sterven maar voor eeuwig leven in Jezus Christus. (Efeze 20.2)

Tenslotte, een laatste citaat uit Ignatius' brief aan de Kerk in Efeze. Ignatius schrijft hen dat ze

[...] samen in harmonie snel moeten lopen in harmonie met het gemoed van God. Want Jezus Christus, ons onvervreembare leven, is het gemoed van de Vader, net zo als de bisschoppen die over de hele wereld zijn aangesteld, in het gemoed van Christus zijn. Daarom is het gepast voor u om samen snel te lopen in harmonie met het gemoed van de bisschop, en dat doet u ook, want uw raad van priesters [...] is afgestemd op de bisschop zoals de snaren van een lier. (Efeze 3:2-4:1)

Dit citaat wekt de indruk dat Ignatius de kerkelijke eenheid, die ketterijen buiten de deur houdt, in de eerste plaats zoekt in de harmonie tussen de kerkelijke leiders die hun bisschop volgen.

De zeven brieven van Ignatius laten dus zien dan in het jaar 110, de kerken in Klein Azië elk één bisschop hadden die de leiding had, geholpen door zijn priesters en diakenen.

Harmonie in de kerk, vooral met het oog op de rechte leer en een geheiligd leven, was het gevolg van het volgen van de bisschoppen. Hun taak had alles te maken met het bewaken van de kleur en de eenheid. Voor Ignatius kon een groep christenen pas gemeente van Christus worden genoemd als het een bisschop, priesters en diakenen had, en als die onder leiding van de bisschop de eucharistie vierden. Het waren de docetische ketteren die meenden zonder eucharistie te kunnen, en die hadden daarvoor dus geen geestelijkheid nodig.

Ignatius rept met geen woord over het idee van apostolische successie, maar zijn beschrijving van de rol van de bisschop was geheel in harmonie met hoe Clemens hierover schreef. Die bisschoppen hadden enorm geestelijk gezag.

4. Conclusie

Ik denk dat de voorbeelden van Timotheüs, Titus, Clemens en Ignatius het idee van een 'platte' vroege kerk zonder hiërarchisch leiderschap, echt uit de wereld zou moeten helpen. Wat we zien in de vroegste kerk is het omgekeerde: de bisschoppen spelen een centrale rol, en hun opvolging wordt niet door hun plaatselijke gemeente geregeld maar door degenen die eerder in die functie van bisschop zijn aangesteld.

Een *caveat*: het is voor ons wel erg moeilijk om het woord "bisschop" te gebruiken voor die vroege kerkleiders, omdat we de neiging hebben om onze kijk op de huidige bisschoppen daarop te projecteren. Die eerste *episkopoi* waren geen bestuurders van uitgestrekte bisdommen zoals we die

nu kennen, maar leiders van een plaatselijke kerk. Hun functie was niet administratief, maar het vieren van de eucharistie, het verkondigen van het evangelie, het zorgen voor de zuivere leer en toezicht op het gemeenteleven. Dat deden ze samen met hun *presbyteroi* en diakenen.

+++